Ορθόδοξη θεολογική κατανόηση του περιβαλλοντικού ζητήματος (Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 1 Σεπτεμβρίου, 2013

Ορθόδοξη Λειτουργία και φυσικό περιβάλλον

Η Ορθόδοξη λειτουργική οπτική αντιλαμβάνεται τη δημιουργία ως θείο δώρο, και ως εκ τούτου προσδιορίζει την Ορθόδοξη θεολογική κατανόηση του περιβαλλοντικού ζητήματος κατά τρόπο σαφή και μεστό, ενώ ταυτόχρονα καθορίζει ότι η ανθρώπινη στάση έναντι του θείου αυτού δώρου οφείλει να είναι η υπεύθυνη και σωστή χρήση του κτιστού κόσμου. Κάθε πιστός καλείται να τιμά τη ζωή κατά τρόπο που αντανακλά τους λόγους της θείας Λειτουργίας: «Τα Σά εκ των Σών Σοι προσφέρομεν κατά πάντα και διά πάντα».

Προτείνει λοιπόν η Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία μια λειτουργική κοσμο-άποψη. Διακηρύσσει ότι ο κόσμος εμφορείται από τον Θεό, και ότι ο Θεός δραστηριοποιείται στον κόσμο μας. Γι’ αυτό και το Οικουμενικό Πατριαρχείο έχει -κατά την τελευταία δεκαπενταετία- εγκαινιάσει και οργανώσει ορισμένα διεθνή και διεπιστημονικά συμπόσια: Στο Αιγαίο πέλαγος (1995) και τη Μαύρη Θάλασσα (1997), στον Δούναβη ποταμό (1999) και στην Αδριατική θάλασσα (2002) και, πιο πρόσφατα, στον Αρκτικό ωκεανό (2007). Το νερό, όπως και ο αέρας που αναπνέουμε, αποτελεί πηγή ζωής· εάν ρυπαίνεται η σπαταλάται, απειλείται το κατ’ εξοχήν στοιχείο και η πεμπτουσία της ύπαρξής μας. Ας το θέσουμε απλά: η περιβαλλοντική υποβάθμιση και καταστροφή ισοδυναμούν με αυτοκτονία. Φαίνεται ότι είμαστε αναπότρεπτα παγιδευμένοι σε τρόπους ζωής και συστήματα τα οποία κατ’ εξακολούθησιν αγνοούν τους περιορισμούς της φύσεως, τους οποίους δεν μπορούμε ούτε να αρνηθούμε ούτε να διαπραγματευθούμε. Είναι δε πολύ πιθανό να μάθουμε κάποια πράγματα σχετικά με την ικανότητα επιβίωσης του πλανήτη μας μόνον όταν η κατάσταση θα έχει ανεπιστρεπτί χειροτερεύσει.

Ένας από τους ύμνους της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που ψάλλουμε την ημέρα των Θεοφανείων, μια εορτή ανανέωσης και αναγέννησης ολόκληρου του κόσμου, παρουσιάζει ανάγλυφα αυτή την τραγωδία: «Εγώ ερρύπανα τον αέρα, τη γή και το

νερό», ομολογεί ο άνθρωπος. Σε μια εποχή που έχουμε μολύνει τον αέρα που αναπνέουμε και το νερό που πίνουμε, καλούμαστε να αποκαταστήσουμε μέσα μας μια αίσθηση δέους και ευφροσύνης, θεωρώντας τον υλικό κόσμο ως μυστήριο.

Ως δώρο του Θεού προς την ανθρωπότητα, η κτίση καθίσταται ο σύντροφός μας, ο οποίος μας δίδεται για να ζήσουμε σε αρμονία μαζί του και εν κοινωνία με τους άλλους. Πρέπει να αξιοποιούμε τους φυσικούς της πόρους με μετριοπάθεια και φειδώ, να την καλλιεργούμε με αγάπη και ταπείνωση, και να τη διατηρούμε κατά τη Γραφική εντολή του «εργάζεσθαι και φυλάττειν αυτήν» (Γεν. 2,15). Διατηρώντας άθικτο το φυσικό περιβάλλον, η ανθρωπότητα ανακαλύπτει βαθειά πνευματική ειρήνη και ανάπαυση. Και σε μια ανθρωπότητα η οποία καλλιεργείται πνευματικά από την ειρηνοποιό χάρη του Θεού, η φύση βρίσκει την αρμονική και σωστή θέση της.

Ο πρωτόπλαστος άνθρωπος όμως έκανε κατάχρηση του δώρου της ελευθερίας, προτιμώντας την αποξένωση από τον δωρεοδότη Θεό και από τις δωρεές του. Συνεπώς, παραμορφώθηκε η διπλή σχέση της ανθρωπότητας με τον Θεό και την Κτίση, ενώ οι άνθρωποι επιδόθηκαν στη χρήση και κατανάλωση των φυσικών πόρων της. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, η ευλογία που πηγάζει από την αγάπη μεταξύ Θεού και ανθρωπότητας παύει να υπάρχει, με αποτέλεσμα η τελευταία να επιζητήσει να γεμίσει το κενό αντλώντας από την ίδια την Κτίση – αντί να αντλεί από τον Δημιουργό της- την ευλογία που της έλειπε. Από ευγνώμων χρήστης, ο άνθρωπος έγινε πλεονέκτης καταχραστής. Για να θεραπευθεί αυτή η κατάσταση, οι άνθρωποι καλούνται να επιστρέψουν σε έναν «ευχαριστιακό» και «ασκητικό» τρόπο ζωής, να δοξολογούν δηλαδή και να ευχαριστούν τον Θεό για το δώρο της δημιουργίας, ενώ την ίδια στιγμή της αποδίδουν τον πρέποντα σεβασμό κινούμενοι με υπευθυνότητα μέσα στον ιστό της.

Ευχαριστιακά και ασκητικά όντα

Ας αναλύσουμε λίγο περισσότερο αυτές τις δύο κρίσιμες λέξεις: «ευχαριστιακός» και «ασκητικός». Η έννοια της πρώτης είναι απλή: κατ αρχάς ως ευχαριστιακή θεωρείται στην Ορθόδοξη Εκκλησία και η βαθύτερη έννοια της Λειτουργίας. Όταν μιλάμε για «ευχαριστιακό πνεύμα», ενθυμούμαστε ότι ο κτιστός κόσμος δεν είναι αντικείμενο κατοχής μας αλλά δώρο του Θεού και Δημιουργού μας, δώρο ιαματικό, δώρο θάμβους και κάλλους. Άρα, η πρέπουσα ανταπόκριση όταν λαμβάνουμε ένα τέτοιο δώρο, είναι να το περιβάλλουμε με ευγνωμοσύνη και ευχαριστία.Η ευχαριστιακή στάση

υπογραμμίζει τη μυστηριακή κοσμοθεωρία της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας, αυτός ο κόσμος προσφέρθηκε από τον Θεό ως δώρο που πρέπει να μεταμορφωθεί και να αντιπροσφερθεί εν ευχαριστία. Με αυτόν τον τρόπο, ο Ορθόδοξος πνευματικός δρόμος αποφεύγει το πρόβλημα της τυραννικής επιβολής του ανθρώπου επί του κόσμου. Διότι αν ο κόσμος αυτός είναι ένα ιερό μυστήριο, τότε αυτομάτως αποκλείεται κάθε προσπάθεια επιβολής του ανθρώπου επ’ αύτού. Πράγματι, ο κυριαρχικός έλεγχος με σκοπό την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων ταυτίζεται περισσότερο με το «προπατορικό αμάρτημα» του Αδάμ παρά με το θαυμαστό δώρο του Θεού. Ήταν αποτέλεσμα εγωϊσμού και πλεονεξίας, κακών τα οποία προκύπτουν από την αποξένωση από τον Θεό, όταν ο άνθρωπος εγκαταλείπει τη μυστηριακή θέαση του κόσμου. Η αμαρτία αποσύνδεσε τον κόσμο από την ιερότητα του, και τον παρέδωσε βορά στην εκμετάλλευση.

Η ευχαριστιακή στάση είναι, επομένως, αυτή που διακρίνει και καθορίζει τα ανθρώπινα πλάσματα. Ο άνθρωπος δεν είναι απλώς ον λογικό και πολιτικό, αλλά κυρίως ον ευχαριστιακό, ικανό να προσφέρει αισθήματα ευγνωμοσύνης και προικισμένο με τη δυνατότητα να ευλογεί τον Θεό για το δώρο της Κτίσεως. Και πάλι, η ελληνική λέξη «ευλογία» σημαίνει το να διαθέτουμε «ένα καλό λόγο» για κάτι η κάποιον είναι το αντίθετο της κατάρας. Τα άλλα έμβια όντα εκφράζουν την ευγνωμοσύνη τους απλώς όντας ο εαυτός τους, ζώντας στον κόσμο με τον δικό τους ενστικτώδη τρόπο. Εμείς όμως κατέχουμε την αυτογνωσία κατά τρόπο διαισθητικό και έτσι, ενσυνείδητα και μέσω της ελεύθερης επιλογής μας, μπορούμε να δοξολογούμε τον Θεό με ευχαριστιακή χαρά. Χωρίς αυτήν, πραγματικά δεν αξίζουμε να λεγόμαστε άνθρωποι.

Το ευχαριστιακό πνεύμα επίσης υπονοεί ότι χρησιμοποιούμε τις φυσικές δυνατότητες της γης με πνεύμα ευγνωμοσύνης, αντιπροσφέροντάς τις στον Θεό. Όχι δε μόνον αυτές, αλλά και τον ίδιο τον εαυτό μας. Στο Μυστήριο της θείας Ευχαριστίας, επιστρέφουμε στον Θεό αυτά που είναι ήδη δικά Του: τον άρτο και τον οίνο, μαζί με την κοινότητα και διά της κοινότητος, η οποία προσφέρεται με ταπεινή ευγνωμοσύνη στον Δημιουργό της. Ως αποτέλεσμα, ο Θεός μεταμορφώνει τον άρτο και τον οίνο, δηλαδή τον υλικό κόσμο, σε μυστήριο συναντήσεως. Όλοι εμείς και όλα τα πράγματα αντιπροσωπεύουμε τους καρπούς της κτίσεως, οι οποίοι δεν παραμένουν πια φυλακισμένοι από τον πεπτωκότα κόσμο, αλλά αντιπροσφέρονται απελευθερωμένοι, καθαρμένοι από την πεπτωκυΐα φύση τους και ικανοί να λάβουν μέσα τους τη θεία παρουσία.

Όποιος λοιπόν ευχαριστεί, γεύεται και τη χαρά που απορρέει από εκείνο το αγαθό για το οποίο είναι ευγνώμων. Αντιστρόφως, οποίος δεν νιώθει την ανάγκη να ευχαριστήσει για το θαύμα και το κάλλος του κόσμου, αλλά μόνον φιλαυτία και αδιαφορία εκδηλώνει, ποτέ δεν θα μπορέσει να νιώσει τη βαθύτερη, θεία χαρά, παρά μόνον βαρυθυμία, θλίψη και ακόρεστη βουλιμία. Ένας τέτοιος άνθρωπος δεν καταράται απλώς τον κόσμο αλλά και τον βιώνει ως κατάρα. Γι’ αυτό και οι κατέχοντες πολλά αγαθά είναι δυνατόν να είναι διαρκώς χολωμένοι, ενώ άλλοι με πολύ λιγότερα αποδεικνύονται τόσο ευγνώμονες!

Ο όρος «ασκητικός» κατόπιν, από το ρήμα ασκώ, παραπέμπει στο «ασκητικό ήθος» της Ορθοδοξίας, το οποίο περιλαμβάνει τη νηστεία και άλλες πνευματικές προσπάθειες. Αυτές σκοπό έχουν να μας βοηθήσουν να αναγνωρίσουμε ότι όλα όσα θεωρούμε ως δεδομένα, στην πραγματικότητα συνιστούν θεία δώρα, τα οποία μας παρέχονται μέν για να καλύψουμε τις ανάγκες μας, τα απολαμβάνουμε όμως από κοινού και με τους αδελφούς μας. Πάντως, δεν είναι δικά μας για να τα καταχρώμεθα και να τα σπαταλούμε απλώς και μόνον επειδή έχουμε την επιθυμία της κατανάλωσης η τη δυνατότητα να πληρώσουμε για να τα αποκτήσουμε.

Το ασκητικό ήθος εμπεριέχει την πρόθεση και την πειθαρχημένη προσπάθεια να προστατέψουμε το δώρο της κτίσεως και να διατηρήσουμε την φύση άθικτη. Είναι αγώνας αυτοσυγκράτησης και αυτοελέγχου, δεδομένου ότι εκούσια πλέον αποφασίζουμε ότι δεν θα γευόμαστε κάθε καρπό, αλλά αντιθέτως με φειδώ και εγκράτεια θα απέχουμε από κάποιους από αυτούς. Τόσο η προστασία όσο και η αυτοσυγκράτηση είναι εκφράσεις αγάπης προς όλη την ανθρωπότητα και προς τον φυσικό κόσμο. Μόνο μια τέτοιου είδους αγάπη μπορεί να διαφυλάξει τον κόσμο από την άσκοπη σπατάλη και την αναπόφευκτη καταστροφή. Εν τέλει, ακριβώς όπως η αληθινή φύση του Θεού είναι η Αγάπη (Α’ Ιω.. 4, 8), έτσι και ο άνθρωπος καταγωγικά και εγγενώς είναι προικισμένος με τον στόχο της αγάπης.

Σκοπός μας λοιπόν το της Θείας Λειτουργίας: «Τα Σά εκ των Σών Σοι προσφέροντες κατά πάντα και διά πάντα, Σε υμνούμεν, Σε ευλογούμεν, Σοί ευχαριστούμεν και δεόμεθά Σου, ο Θεός ημών». Τότε θα μπορούμε να αγκαλιάσουμε όλους τους ανθρώπους και όλα τα πράγματα όχι με το φόβο που γεννά η ανάγκη, αλλά με αγάπη και χαρά. Θα μπορούμε να μεριμνούμε για τα φυτά και τα ζώα, για τα δέντρα και τα ποτάμια, για τα βουνά και τις θάλασσες, για κάθε άνθρωπο και για το όλο φυσικό περιβάλλον. Αντί να γινόμαστε πρόξενοι θλίψεως, θα ανακαλύπτουμε τη χαρά, τόσο

στη ζωή μας όσο και στον κόσμο μας. Ως αποτέλεσμα, θα δημιουργούμε και θα προάγουμε εργαλεία ειρήνης και ζωής και όχι όργανα βίας και θανάτου. Τότε η Κτίση αφ’ ενός και η ανθρωπότητα αφ’ ετέρου, η αγαπώμενη δηλαδή και η αγαπώσα, θα διαλέγονται και θα συνεργάζονται η μια με την άλλη, επειδή δεν θα βρίσκονται πλέον σε αντίφαση και αντιπαράθεση η ανταγωνισμό. Καθώς δε η ανθρωπότητα, με μια ιερατική ευχαριστιακή κίνηση, θα αντιπροσφέρει την Κτίση στον Θεό, κατά τον ίδιο τρόπο και αυτή θα προσφέρεται στην ανθρωπότητα ως δώρο για όλες τις επερχόμενες γενεές. Όλα έτσι θα γίνονται μια ευλογημένη συναλλαγή, καρπός αφθονίας και πλήρωμα αγάπης. Όλα θα ενδύονται και πάλι την πρωτόπλαστη ματιά και σκοπό, φανερούμενα ακριβώς όπως υπήρχαν στην πρόθεση του Θεού κατά τη στιγμή της δημιουργίας.

(Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, «Συνάντηση με το Μυστήριο, Μια σύγχρονη ανάγνωση Ορθοδοξίας», Εκδόσεις «Ακρίτας»)

(Πηγή ηλ. κειμένου: vatopaidi.wordpress.com)